

Rola literatury w wychowaniu do wartości i kształtowania właściwych postaw w wieku przedszkolnym.

Jednym z celów wychowania jest tworzenie systemu wartości, który stanowi fundament życia człowieka. Każdy z nas wnosi z dzieciństwa bagaż, składający się z przekazywanych nam przez rodziców wartości, wzorców zachowań, nawyków, przekonań, poglądów, norm społecznych czy też zapatrywań na świat. Podstawowym miejscem przekazywania wartości jest rodzina, jednak bez wątpienia przedszkole ze względu na realizowane funkcje: dydaktyczne, opiekuńcze i wychowawcze również kształtuje system wartości dziecka. Proces ten dokonuje się na wiele sposobów : w codziennym kontakcie dziecko-nauczyciel, przez zasady odnoszenia się do siebie, sposób reagowania lub niereagowania, pouczenia, tworzone przez przedszkola programy i zaplanowane zajęcia tematyczne, w których szczególną rolę odgrywa literatura dziecięca.

Książki są źródłem niewyczerpanych wrażeń, przeżyć i wzruszeń, uczą mowy ojczystej, wzbogacają słownik dziecka, rozwijają zainteresowania, pomagają dzieciom w przyswajaniu pewnych treści programowych. Z form wypowiedzi, jakimi przemawia książka, tylko ilustrację dziecko odczytuje bezpośrednio.

Dziecko nie zdając sobie sprawy, nieświadomie ponosi odpowiedzialność jako osoba wolna za własną aktywność i własny rozwój. Jest bardzo wiele możliwości by wesprzeć dziecko w tym działaniu. Jedną z nich jest odpowiednia dobrana literatura, a w szczególności bajki i baśnie, które mogą wpływać na rozwijanie i kształtowanie osobowości dziecka. Poprzez pryzmat bajki poznaje ono świat i doświadcza bycia w różnych środowiskach. Zapoznaje się z celami, do których dąży człowiek, poznaje sens egzystencji, uczy się wzorów zachowań, poznaje normy moralne, które są oczekiwane i nagradzane. Bajki przez to, że pokazują część rzeczywistości, zachęcają do jej poznania. Jedną z ważniejszych ról bajki jest rozwijanie wyobraźni.¹

Słuchając „mowy czytanej” przez nauczycielkę dziecko uczy się jej, wzbogaca słownik, ma wzór do naśladowania. Po zakończeniu czytania zadaje pytania, ocenia, często odtwarza treść utworu w spontanicznej zabawie. Bajka wnosi nowe dla dziecka słownictwo, którego po pewnym czasie dziecko zaczyna używać. Bajka powoduje, że dziecko wyobraża sobie

¹¹ M. Molicka, *Bajki terapeutyczne dla dzieci*, Leszno 1998, s. 28

wymyśloną rzeczywistość, kojarząc ją z faktami lub zdarzeniami. Dziecko tworzy nowe historyjki, odróżnia fikcję od rzeczywistości, identyfikuje się z bohaterami bajek, interesuje się ich losem. Dziecko poznaje takie wartości jak dobro, prawdę, piękno i sprawiedliwość. Liczne badania pedagogiczne i psychologiczne mówią, iż szczególnym odbiorcą bajki i baśni jest pięcioletnie dziecko. Można to m. in. uzasadnić typowym dla tego wieku animistycznym i antropomorfistycznym sposobem ujmowania zjawisk otaczającego świata. Przeżycia związane z książką, w której wątki fantastyczne, baśniowe przeplatają się z elementami realistycznymi, stają się coraz bogatsze.²

Na każdym etapie życia i rozwoju psychiki dziecka pokazywane i wyróżniane są konkretne treści i formy literackie. W wieku przedszkolnym najchętniej rolę tę pełni baśń. Nieskomplikowana i prosta treść baśni jest zrozumiała dla dziecka dzięki łatwym powiązaniom myślowym. Największym plusem baśni jest kształtowanie wyobraźni dziecka przez bogactwo przedstawionych obrazów, które uruchamiają fantazję. Literatura fantastyczna działa przez tekst i poprzez ilustracje. W baśniach wszystko jest możliwe, baśń to królestwo magii. Dzięki magii w baśniach przedmioty ożywają, rośliny mówią ludzkim głosem, a wyobraźnia dziecka pod wpływem tych utworów zaczyna pracować. Dzięki temu, że dziecko identyfikuje się z baśniowymi bohaterami, może zaspokajać własne potrzeby, może doznawać różnorodnych uczuć. Baśnie pokazują dobro i zło w sposób prosty i zrozumiały, dobro jest nagradzane, a zło karane i potępiane. Dzieci próbują oceniać bohaterów i przejmują się ich losem. Takie cechy jak: pracowitość, odwaga, dobro są pozytywne i nagradzane, a chciwość, lenistwo i zło to cechy negatywne i są potępiane. Przy czym dobro zawsze zwycięża. W baśniach bardzo często występuje postać z ogromną wiedzą i jest niedostępna dla większości śmiertelników. Postać ta (przeważnie jest to mędrzec) posiada moce służące do wpływania na świat i innych, to osoba która jest wykładnią moralności, drogowskazem dla innych bohaterów. Z baśni do dziecka przemawia nadzieja, że: wiele potrafi dokonać, umie, wiele jeszcze musi się nauczyć, poznaje, rozumie podobnie jak jej bohaterowie. Ważne jest to, że baśń motywuje do tego, aby spróbować.

W edukacji przedszkolnej można stosować ulepszenia w postaci innowacji pedagogicznych. W praktyce przedszkolnej oznacza to osiągnięcia lepszych od dotychczasowych wyników wychowawczych i dydaktycznych. Polega ona na zmianie

² Praca zbiorowa. pod red.S. Fryciego, I. Kaniowskiej-Lewańskiej, *Kultura literacka w przedszkolu*, Warszawa 1982, s. 232.

niektórych składników w systemie oświaty w celu wprowadzenia ulepszeń o charakterze wymiernym. Dotyczą ona pracy nauczyciela – jego metod i środków, wychowania dzieci, treści programowych lub warunków materialno-społecznej pracy przedszkola.

Innowacyjną formą jest bajkoterapia. Metoda ta poprzez wykorzystanie bajek uczy, jak radzić sobie z różnymi problemami. Adresowane są głównie do dzieci powyżej trzeciego roku życia i w wychowaniu przedszkolnym można wykorzystać następujące rodzaje bajek:³

- **bajki relaksacyjne** – ich głównym celem jest uspokojenie dzieci, odprężają i relaksują. Akcja takiej bajki toczy się w miejscu znanym dzieciom, miejsce to musi być spokojne i bezpieczne. Taka bajka powinna być krótka, od 3 do 7 minut, powinny w niej występować zdarzenia takie jak – picie wody, kąpiel pod wodospadem, latanie. Wydarzenia te posiadają ogromną moc oczyszczania, uwalniają od napięć i negatywnych emocji. Przed czytaniem takiej bajki przedszkolaki powinny być wprowadzone w stan rozluźnienia.
- **bajki psychoedukacyjne** – mają na celu wprowadzenie zmian w zachowaniu dziecka, mówią o emocjach i rozwijają świadomość emocjonalną. Można je stosować, gdy występuje jakiś problem i do danego problemu należy zastosować odpowiednio podobną bajkę. Opowieść powinna dawać wzory zachowań prowadzących do rozwiązania problemu.
- **bajki psychoterapeutyczne** – bajki te redukują napięcia lękowe, które powstają w wyniku negatywnego doświadczenia, niewłaściwej stymulacji wyobraźni, niezaspokojonych potrzeb. Treść bajki koncentruje się w tym przypadku wokół lękowego problemu. Bajka, która ma zredukować lęk powinna być ciepła i bezpieczna. Atmosferę taką mają tworzyć w tej bajce jej bohaterowie.

Wspomaganie dzieci w rozwijaniu zdolności rozróżniania dobra i zła tak, aby potrafiły wybierać dobro i kierować się nim w codziennych sytuacjach, jest głównym celem wychowania przedszkolnego, wpisanym do Podstawy Programowej Wychowania Przedszkolnego.⁴ Od jesieni 2009 roku jest on realizowany w każdym przedszkolu, głównym powodem są narastające w szybkim tempie różnice w pojmowaniu powinności

³ D. Brett, *Bajki które leczą, cz 1*, GWP, Gdańsk 2003

⁴ Załącznik nr 1 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r.

wychowawczych i edukacyjnych w środowiskach rodzinnych dzieci. Zbyt duże są proporcje liczby rodziców, którzy:

- wzorowo wychowują swoje dzieci i uczą przestrzegania dobrych obyczajów;
- popełniają liczne błędy wychowawcze np. fascynują się bezstresowym wychowaniem;
- są niewydolni wychowawczo.

Taką metodą odróżniania dobra od zła są baśnie. Ich bogactwo powoduje, że można je dobierać do danego problemu egzystencjalnego i korzystać z nich w dowolnym momencie, według uznania nauczyciela. Ważne jest to aby rozmawiając z dziećmi o złych uczynkach bohaterów nie dotyka się osoby dziecka, lecz wyobrażoną postać. Można wybrać baśnie, w których stykają się:

- prawda i kłamstwo - prawdomówność jest nagrodzona, a kłamstwo potępione;
- mieć i być - osoba gromadząca cenne przedmioty traci je, a zyskuje dobro i przyjaciół;
- miłość zła i miłość dobra - miłość zła jest potępiona, a miłość dobra daje szczęście.

W przedszkolu aby stosować tę metodę zacząć trzeba od kącika czytelniczego w sali zabaw; zalecane jest w tym kąciku wygodne krzesło i stoliczek dla nauczyciela, a na dywanie wokół nauczyciela mogą siedzieć dzieci. Nie należy zastępować czytanych baśni oglądaniem filmów baśniowych choćby były najpiękniejsze. Czytanie baśni w przedszkolu organizujemy o tej samej stałej porze, dzieci siadają, wyciszają się i słuchają. Jeżeli jakieś dziecko zwleka z zajęciem miejsca, nie należy go upominać. Gdy pozostałe dzieci będą z zainteresowaniem słuchać, ono zajmie swoje miejsce, będzie je naśladować i... słuchać.⁵

Opracowanie: Anita Chudy, Izabela Łyjak

⁵ Praca zbiorowa pod redakcją Edyty Gruszczyk – Kolczyńskiej, *Starsze przedszkolaki, Jak skutecznie je wychować i kształcić w przedszkolu i w domu*, Bliżej przedszkola, Kraków 2016, s. 109